

SATAKUNNAN ALUEKEHITYSKATSAUS 1/2020

Satakunnan aluekehittämisen
ajankohtainen tilannekuva

Kevät 2020

SATAKUNTALIITTO

Sisällysluettelo

Johdanto	2
1. Ajankohtaista Satakunnan aluekehittämisen toimintaympäristössä	2
1.1. Aluekehittämisspätös 2020-2023	2
1.2. COVID 19 – koronakriisin vaikutukset.....	2
2. Aluekehittämisspätöksen 2020-2023 painopisteiden kytkeytyminen Satakunnan maakuntaohjelman strategisiin linjauksiin	5
2.1. Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen	6
2.2. Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet	8
2.3. Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen	10
2.4. Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana	12
2.5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy	14
3. Yhteenveto	17

JOHDANTO

Maakuntaohjelman seurannan, kehittämisteemojen tilannekuvan sekä ajankohtaisten aluekehittämiseen vaikuttavien kehityskulkujen ja ilmiöiden pohdinnan yhteenkytkevä Satakunnan aluekehityksen tilannekuvaraportti laaditaan kerran vuodessa tiedoksi maakuntavaltuustolle.

Kevään 2020 aluekehityskatsauksen tarkastelu pohjautuu Valtioneuvoston 19.3.2020 hyväksymiin valtakunnallisiin alueiden kehittämisen painopisteisiin eli **aluekehittämispäätökseen**, joka määrittää hallituskaudella toteutettavat aluekehittämisen painopisteet ja tavoitteet.

Tilannekuvan laadinnan aikana on valmisteilla myös sekä EU:n uusi ohjelmakausi 2021-2027 että kansallinen alueiden kehittämistä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanoa ja hankkeiden rahoittamista koskeva lainsäädäntö. Lainsäädännön valmistelun tarve johtuu aluekehittämisjärjestelmän uudistustarpeista sekä EU:n rakennerahastojen ohjelmakauden 2021–2027 sääntelyn edellyttämistä sääntelytarpeista. Uusi aluekehittämistä koskeva lainsäädäntö on tarkoitus saada voimaan 1.1.2021. Sitä sovelletaan kansalliseen alueiden kehittämiseen ja EU:n alue- ja rakennepolitiikan rahastojen (EAKR, ESR+, JTF) ohjelmakauden 2021–2027 hankkeisiin. Uuden lainsäädännön voimaantulon aikataulu tulee uuden ohjelmakauden aikataulusta. Lakiluonnoksessa esitetään uudeksi aluekehittämisen toimintamalliksi valtion ja maakuntien välisen säännöllisen vuorovaikutuksen menettelyn, aluekehittämiskeskustelujen, käyttööntamista. Aluekehittämiskeskustelut sisältyvät myös aluekehittämispäätökseen 2020-2030.

Maakuntien liitot ovat aluekehittämisviranomaisia ja vastaavat aluekehittämisen strategisesta kokonaisuudesta alueellaan. Liittojen tulee huomioida aluekehittämispäätös omassa työssään ja edistää päätöksen toteutumista yhdessä kuntien, ELY-keskusten, AVI:en ja muun valtion aluehallinnon sekä muiden kehittäjäorganisaatioiden kanssa. Aluekehittämisen painotukset ja tavoitteet maakunnissa määritellään maakuntaohjelmassa. Aluekehittämispäätöksen perusteella laadittava toimeenpanosuunnitelma tulee konkretisoimaan hallituskauden toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimeenpanosuunnitelmaa ei ole vielä julkaistu.

Aluekehittämispäätöstä laadittaessa tulevaisuuden näkyymiin vaikuttavina keskeisimpinä tekijöinä on huomioitu **ilmastonmuutos, globalisaatio, teknologinen kehitys, digitalisaatio, eriarvoistuminen, muuttoliike ja demografiset muutokset kuten ikääntyminen ja syntyvyyden lasku**. Aluekehittämispäätöksessä todetaan, että edellä mainittujen ilmiöiden vaikutukset näkyvät alueilla eri tavoin, eivätkä kaikki vaikutukset ole myönteisiä. Kehityskulkuja ennakoimalla ja niihin varautumalla muutokset voivat olla myös mahdollisuuksia.

Huomioituidut ilmiöt ovat pitkälti samoja, joita Satakunnan aluekehityskatsaus keväällä 2019 tarkasteli suhteessa Satakunnan maakuntaohjelman strategisiin linjauksiin. Ilmiöt ja niitä kuvaavat tilastotarkastelut on tässä aluekehityskatsauksessa kytketty aluekehittämispäätöksen painopisteisiin ja niiden merkitystä Satakunnan aluekehittämisen kokonaisuuteen on lyhyesti kuvattu kappaleiden lopussa.

Koronakriisin keväällä 2020 aiheuttama yhteiskunnallinen tilanne edellyttää kattavasti toimintaympäristön kehittämistä tukevia toimenpiteitä. Koronaviruspandemian aiheuttamien haittojen lieventämiseen kohdistuvat esim. elinkeinoin ja työllisyyden aiheutuneiden haittojen lieventämiseen liittyvät toimet, sosiaalisten ongelmatilanteiden lieventämiseen liittyvät toimet sekä myös ennaltaehkäisevät toimet koronaviruspandemiaa vastaavien tilanteiden varalta.

Aluekehittämisen tavoitteena on alueen elinvoiman ja kilpailukyyn sekä sen asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen. Satakunnan maakuntasuunnitelmassa (Satakunnan Tulevaisuuskäsikirja 2035) asetettu tavoitetila on **Hyvä elämä Satakunnassa 2035**. Tätä kohti kuljetaan kolmen toimintalinjan kautta; kannustavaa yhteisöllisyyttä, puhdasta elinvoimaa ja ihmislähtöisiä ratkaisuja. Maakuntaohjelmassa asiaa lähestytään neljän vuoden tähtäimellä samojen toimintalinjojen kautta, tavoitteena on Satakunnan kilpailukyyn ja elinvoimaisuuden edistäminen.

Satakunnan maakuntaohjelmaan 2018-2021 valittuja kehittämisteemoja ovat yrittäjyys, työllisyys, sosiaalinen osallisuus, uudistuva teollisuus, energia, bio- ja kiertotalous, sininen kasvu, vetovoima, hyvinvointi, turvallisuus ja

saavutettavuus. Edellä mainittujen kehittämisteemojen yhteisiä läpileikkaavia sisältöteemoja ovat osaamisen vahvistaminen, kansainvälistyminen, digitalisaatio sekä vastuullisuus.

Satakunnan maakuntasuunnitelman 2050 laadinta käynnistyi kesäkuussa 2019. Maakuntasuunnitelmassa osoitetaan maakunnan tavoiteltava kehitys ja kehittämisen keskeiset suuntaviivat Maakunnan pitkän aikavälin vision ja strategian laadinnassa on tavoitteena myös uudistaa satakuntalaisten kehittäjien ja toimijoiden tulevaisuusorientoitunutta suunnittelunäkemyä sekä vahvistaa toimijoiden vuorovaikutusta. Laadintaprosessissa luodaan skenaariotarkastelujen pohjalta Satakunnalle varautumissuunnitelmia sekä kehittämislinjauksia sekä tarkastellaan Satakunnan tulevaisuutta ja pyritään tunnistamaan siihen vaikuttavia keskeisiä muutossaasteita ja -ilmiöitä sekä kehittämisvaihtoehtoja ja -teemoja.

1. Ajankohtaista Satakunnan aluekehittämisen toimintaympäristössä

1.1. Aluekehittämispäätös 2020-2023

Aluekehittämispäätös on alueiden kehittämislain (7/2014 6 §) mukainen valtioneuvoston päätös, joka määrittää hallituskaudella toteutettavat aluekehittämisen painopisteet ja tavoitteet. Aluekehittämispäätöksessä on viisi painopistettä, joista on kiteytetty alueiden kehityksen kannalta keskeisimmät linjaukset strategisiksi nostoiksi. Kaikkia päätöksen painopisteitä läpileikkaavat teemat ovat kestävä kehitys ja digitalisaatio. Lisäksi aluekehittämispäätöksessä on kuvattu uusi kumppanuuteen perustuva aluekehittämisen toimintamalli, joka osaltaan vahvistaa aluekehittämisen vaikuttavuutta.

Aluekehittämispäätös 2020-2023 mahdollistaa alueiden omiin vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin perustuvan aluekehittämisen, jossa huomioidaan globaalit ajurit ja haasteet, kuten ilmastonmuutos, digitalisaatio, neljäs teollinen vallankumous sekä polarisaatio. Aluekehittämispäätöksessä esitetyt strategiset painopisteet ovat keskeisiä ja Satakunnan maakuntaohjelman strategisten kehittämislinjausten mukaisia.

Aluekehittämispäätöksen painopisteet:

1. Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen
2. Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet
3. Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen
4. Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana
5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Maakuntien liittojen tulee huomioida aluekehittämispäätös omassa työssään sekä edistää osaltaan päätöksen toteutumista, on tässä kevään 2020 aluekehityskatsauksessa tuodaan esille Satakunnan aluekehittämisen strategisten linjausten kiinnittyminen valtakunnallisiin aluekehittämisen painopisteisiin.

1.2. COVID 19 – koronakriisin vaikutukset

Suomen hallitus linjasi 16.3.2020 kansallisista toimenpiteistä koronaviruksen leviämistä vastaan. Toimenpiteiden tavoitteena on suomalaisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaaminen. Hallituksen 19 kohdan poikkeuslaki kohdistuu kattavasti yhteiskunnan eri sektoreille vaikuttaa sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Koronaviruksen aiheuttama pandemia luo haasteita koko yhteiskunnalle, sekä globaalilla että lokaalilla tasolla. Laaja-alaiset ja pitkäaikaiset vaikutukset kohdistuvat esim. talouteen ja työllisyyteen, hallintoon, turvallisuuteen, terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin, työnteon tapoihin ja muotoihin, yhteiskunnan avoimuuteen ja matkustamiseen, teknologiseen kehitykseen sekä ympäristöön ja ilmastoon. Seuraavassa on tuotu esille erityisesti taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia.

Vaikutukset Suomen ja maailman talouteen

Korona on lisännyt epävarmuutta rahoitus- ja osakemarkkinoilla. Epävarmuus on näkynyt pörssissä osakekurssien heilahteluina, kun sijoittajat ovat siirtäneet varojaan kohti turvallisia pidettyjä omaisuuslajeja. Epävarmuus tulee näkymään myös investointien lykkääntymisenä ja lainojen riskimarginaalien kasvuna. Yhdysvaltain keskuspankki Fed reagoi koronavirukseen etupainotteisesti laskien ohjaukorkoiaan. Välittömiä taloudellisia vaikutuksia koronaviruksella on matkailu- ja ravintola-alaan liikkumista koskevien rajoitteiden lisääntyessä sekä tehdasteollisuuden tuotantoseisokkien ja kansainvälisten tuotantoketjujen katkokkien myötä. Välittömien vaikutusten suuruusluokka talouslukuihin näkyy viiveellä tilastojen valmistuttua. Koronaviruksen merkittävimmät taloudelliset vaikutukset liittyvät siihen, kuinka pitkään epävarmuus kehityksen kulusta jatkuu. Vaikutukset ovat sitä vakavampia ja pitkäkestoisempia,

mitä enemmän ne vaikuttavat palvelujen kysyntään ja kuluttajien luottamukseen. Vaikutukset työllisyyteen ilmenevät useimmissa tapauksissa viiveellä. (Kuntaliiton pääekonomisti Minna Punakallio).

Danske Bankin mukaan koronavirus ja siitä seuraavat vastatoimenpiteet heikentävät voimakkaasti maailmantalouden ja erityisesti palvelualojen kasvua vuoden 2020 ensimmäisellä ja toisella vuosineljänneksellä. Viruksen leviäminen Kiinan ulkopuolelle on poistanut sen mahdollisuuden, että talouden nousu tapahtuisi nopeasti V-käyrän mukaisesti. Maaliskuun alussa tehdyssä arviossa Danske Bank olettaa, että maailmantalouden piristymisen noudattelee enemmänkin U-käyrää ajoittuen vuoden loppupuoliskolle. Pohjoismaat ovat pieniä avoimia kansantalouksia, joissa vientikysynnällä niin euroalueelle kuin Kiinaankin on huomattava merkitys. Danske Bankin mukaan koronavirus tulee heikentämään pohjoismaiden talouskasvua, mutta vähemmän kuin muissa Euroopan maissa. Danske Bank arvioi muuten koronaviruksen vaikutukset Suomen kansantalouteen vähäisiksi.

Sen sijaan Osuuspankki arvioi Suomen kärsivän Kiinan ja maailmantalouden hidastumisesta euroalueen keskiarvoa voimakkaammin. Maaliskuinen ennuste olettaa, että Kiinan talouskasvu notkahtaa alkuvuonna voimakkaasti, mutta kesällä viruksen vaikutukset hiipuvat pois ja talouskasvu palautuu vuoden 2020 loppupuoliskolla entiselle kasvu-uralleen. Osuuspankki ennustaa, että Suomen bruttokansantuote laskee kuluvana vuonna nolnaan aikaisemmasta 0,5 prosentin volyymikasvusta. Sen jälkeen BKT:n kasvun oletetaan vauhdittuvan 0,5 prosenttiin. Myös maailmantalouden kasvu hidastuu hetkellisesti vuonna 2020. Ennusteen epävarmuus on tosin suuri ja talouskehitys on riippuvainen Kiinan palautumisesta entiselle kasvu-uralleen. Se tapahtuu parhaimmassa tapauksessa vuoden 2020 loppupuolella tai pahimmillaan vasta ensi vuonna.

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos arvioi, että koronaviruspandemian takia Suomen BKT supistuu tänä vuonna 1–5 prosenttia. Vaihteluvälin positiivinen pää voi toteutua, jos pandemia saadaan Euroopassa maaliskuun huhtikuussa hallintaan ja jos EU-maat elvyttävät koordinoitulla tavalla. Tällä hetkellä Etlä kuitenkin arvioi, että negatiivinen skenaario on todennäköisempi ja tällöin Suomen bruttokansantuote supistuisi tänä vuonna viisi prosenttia. Etlä korostaa kuitenkin, että epävarmuus on suurta ja kyse on tämän hetken arviosta.

Suomen Yrittäjien huhtikuun alussa julkaiseman kyselyn mukaan koronakriisin vaikutukset näkyvät nyt rajusti suomalaisissa pk-yrityksissä. Korona on kyselyn mukaan aiheuttanut ongelmia 75 %:lle maamme yrityksistä. Myynti on vähentynyt 62 %:ssa yrityksistä ja kasvanut kolmella prosentilla. Koronakriisi iskee voimalla yrityksiin eri toimialoilla eri puolilla maata. Kovimmin se iskee kauppaan, jossa 90 % on kärsinyt koronan takia. Kyselyn mukaan joka kymmenes yritys on menettänyt koko liikevaihtonsa ja kolmannes myynnistään yli puolet. Joka viides yritys on maksuvaikeuksissa ja joka kymmenes pelkää ajautuvansa konkurssiin. Kaupan alan yrittäjistä konkurssia pelkää joka viides. Lomautuksia on käynnistänyt 43 % ja irtisanomisia seitsemän prosenttia työnantajayrityksistä. Yrittäjägallupissa tutkittiin myös yritysten tuki- ja rahoitustarpeita. Kyselyn perusteella jopa lähes joka toinen yritys kokee tarvitsevansa ja aikoo myös hakea suoraa julkista tukea.

Aluetaloudelliset vaikutukset Satakuntaan

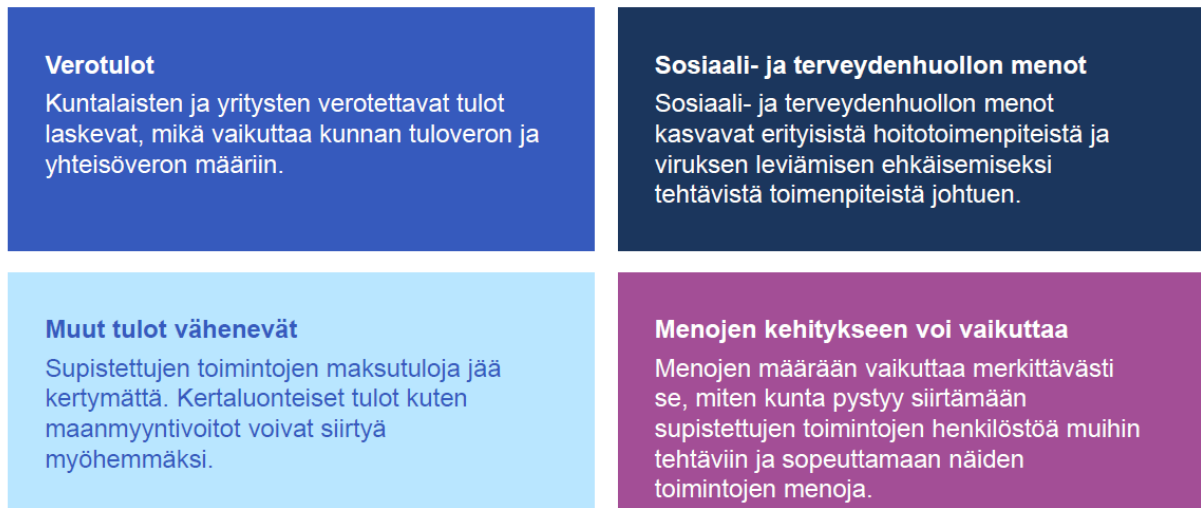
Satakunta on teollisuusvaltainen maakunta, jolle matkailulla ja palveluilla on tärkeä merkitys, mutta suhteessa pienempi kuin monelle muulle Suomen alueelle. Kuitenkin monet yritykset ovat Satakunnassakin etenkin palvelusektorilla kärsineet merkittävästi kassavirran hupettua ja ovat osin jopa vaarassa mennä konkurssiin, millä olisi mahdollisesti pitkäkantoisia seurauksia reaalitalouteen, sillä kriisistä toipuminen pitkittyy selvästi, mikäli elpymiseen tarvittava laaja-alainen, sinänsä terve yritysperusta on merkittävästi heikentynyt. Julkisen sektorin taholta tehtyjen tukitoimien tehokkuudella lienee suuri merkitys kassakriisin akuutissa hoidossa (erityyppiset rahoitukset ja maksujen lykkäykset tai mitätöinnit jne.). Myös EKP:n ja eri luottolaitosten rooli korostuu kriisin hoidossa.

Satakunnassa BKT:n kehitys riippuu vahvasti koronakriisin pituudesta ja etenkin sen vaikutuksista maakunnan raskaaseen ja tuottavaan vientiteollisuuteen. Monet teollisuudenalat eivät kuitenkaan ole ensimmäisenä merkittävästi supistuvien alojen joukossa, joskin alavireinen talouskehitys saattaa vaikuttaa välillisesti niidenkin kehitykseen. Jokainen menetettävä prosenttiyksikkö BKT:stä tarkoittaa Satakunnassa euromääräisesti runsasta 80 miljoonaa euroa, sillä Satakunnan kokonaistuotannon arvo on runsaat kahdeksan miljardia euroa. Myös työllisyyteen ja samalla verotuloihin tulee lovi BKT:n laskun jyrkkyyden mukaisesti. Toki alakohtaisesti on isoja eroja. Eniten kärsivät monet palvelualat, kuten majoitus- ja ravitsemistoiminta. Myös tukku- ja vähittäiskaupan monet alatoimialat ovat jo kriisin alkuvaiheessa kärsineet suuresti.

Vaikutukset kuntatalouteen

Valtiovarainministeriön mukaan merkittävimmät vaikutukset verotulojen vähentyminen sekä kasvavat sosiaali- ja terveydenhuollon menot. Poikkeustilanteen kestolla ja laajuudella on olennainen vaikutuskuntien tuloihin ja menoihin, minkä vuoksi vaikutusten rahamääräinen arviointi on tässä vaiheessa hankalaa (huhtikuun alun 2020 tilanne). Taloudelliset vaikutukset kunnille vaihtelevat, esimerkiksi verotulojen kehitykseen vaikuttaa suuresti kunnan väestö- ja elinkeinorakenne (kuva 1.). Sote-menojen kasvu riippuu epidemian vaikutuksesta kullekin alueelle ja kuhunkin kuntaan.

Tiivistelmä - vaikutukset kuntien talouteen

11

 VALTIOVARAINMINISTERIÖ
FINANSMINISTERIET

Kuva 1. Vaikutukset kuntien talouteen

Sosiaaliset vaikutukset

Koronavirus ja muut nopeasti leviävät taudit vähentävät fyysistä liikkumista. 2020-luvun alkupuolen kriisi muuttanee myös pysyvästi organisaatioiden työskentelytapoja kohti etä- ja virtuaalityöskentelyä sekä edisti teollisuus 4.0:n kehittymistä. Kriisi toisaalta vahvisti yhteiskunnan näkyvää eristäytymiskehitystä. Toisaalta kriiseissä myös yhteisöllisyys ja yhteen hiileen puhaltaminen saattavat voimistua.

Yhteiskunnallisesta kriisistä toipumisessa on tärkeää huomioida myös esim. järjestötoimijoiden valmiuksien kehittäminen mm. turvallisuuden- ja terveydenhuollon aloilla sekä sosiaalisen osallisuuden vahvistamiseen samoin kuin koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden sekä yritysten ja julkisten organisaatioiden valmiuksien vahvistamiseen esim. virtuaaliseen toimintaan ja uusiin työn tekemisen malleihin.

2. Aluekehittämispäätöksen 2020-2023 painopisteiden kytkeytyminen Satakunnan maakuntaohjelman strategiaan linjauksiin

Seuraavissa kappaleissa käydään läpi tarkemmin valtakunnallisten aluekehittämisen painopisteiden ja tavoitteiden sisältöjä ja tarkastellaan niiden painotuksia suhteessa Satakunnan aluekehittämisen strategiaan linjauksiin maakuntaohjelmassa 2018-2021 (kuva 2).

Lisäksi nostetaan esille muutostekijöitä, joiden nähdään olevan merkityksellisiä Satakunnan aluekehittämisessä tulevana vuosina tehtävissä linjauksissa (esim. maakuntaohjelma 2022-2025). Katsauksessa on lisäksi tuotu esille Satakunnan nykytilannetta kuvaavia tilastotarkasteluja.

Kuva 2. Satakunnan aluekehittämisen strategiset linjaukset (Maakuntaohjelma 2018-2021) ja valtakunnalliset aluekehittämisen painopisteet (2020-2023)

Aluekehittämispäätöksen painopisteen ilmastonmuutoksen hillintä ja monimuotoisuuden turvaaminen tavoitteena on vahvistaa aluekehittämisen toimia ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja hiilineutraaliin kiertotalouteen siirtymisessä.

Alueellisilla toimilla vähennetään päästöjä, kasvatetaan hiilinieluja, edistetään luonnonvarojen käytön kestävyttä ja lisätään kilpailukykyä.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset huomioidaan sekä kansallisesti että alueilla strategisessa päätöksenteossa ja toiminnan suunnittelussa. Varautuminen ja sopeutuminen edellyttävät riskien analysointia sekä vaikutusten ennakoitua.

Luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämiseksi vahvistetaan aluekehittämistoimijoiden yhteistyötä. Monimuotoisuuden turvaaminen huomioidaan ennakkolisesti hankkeiden ja suunnitelmien valmistelussa ja päätöksenteossa.

Ilmastovaikutusten arviointi ja seuranta huomioidaan osana aluekehittämisen toimeenpanoa.

2.1. Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Kytkeytyy erityisesti maakuntaohjelman 2018-2021

kehittämisteemoihin: teollisuuden uudistuminen, bio- ja kiertotalous, sininen kasvu, energia sekä läpyleikkavaan teemaan vastuullisuus

Satakunta on vastuullisesti uudistuvan teollisuuden maakunta. Ympäristöön liittyvät teemat ovat nousussa myös osana maakunnan ja sen kuntien elinvoimapolitiikkaa. Ympäristöennakoiva suunnittelu, ekologiset ratkaisut, kiertotalous, ympäristövastuu, ilmastonmuutoksen huomiointi ja hiilijalanjäljen pienentäminen sekä lähenergia ja -ruoka ovat huomioitavia asioita. Vastuulliseen politiikkaan sisältyvät myös biopohjaiset ratkaisut, luonnon monimuotoisuuden huomiointi, osallisuus, sosiaalinen kestävyys, ympäristökasvatus.

Tavoitteena on edistää vähähiilisyttä ja tavoitetta hiilineutraalista Lounais-Suomesta vuoteen 2040 mennessä. Vähähiilisyteen, kestävään kehitykseen sekä ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyvän osaamisen kehittäminen on keskeistä kaikissa Satakunnan kehittämisteemoissa. Kestävän kehityksen eri osa-alueista, eli taloudellisesta, ekologisesta ja sosiaalisesta ulottuvuudesta, etsitään verkostomaisesti uusia innovaatioaihoita, yhteistyömuotoja ja toimintatapoja. Vaikutusten arvioinnissa otettu laajasti huomioon maakuntaohjelman linjausten vaikutukset kestävä kehityksen eri ulottuvuuksiin.

Luonnonvarojen vastuullisella ja innovatiivisella käytöllä voidaan vahvistaa alue- ja paikallistaloutta, luoda uusia liiketoimintamahdollisuuksia sekä työpaikkoja. Kiertotalouden edistämiseksi tulee kehittää logistiikka- ja liikkumisratkaisuja mm. digitalisaatiota hyödyntäen sekä ottaa käyttöön uusia toimintatapoja ja teknologioita.

Muutostekijöitä tulevaisuudessa

Ilmastonmuutos vaikuttaa laajasti yhteiskuntaan ja sen toimintoihin. Ilmastonmuutoksen hillinnän rinnalla sopeutuminen sää- ja ilmastomuutoksiin on välttämätöntä. Uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen ohjaa kohti resurssitehokkaampaa materiaalin hyödyntämistä ja toisaalta luo kysyntää uusiutuvista raaka-aineista kestävästi tuotetuille vaihtoehdoille. Ilmastonmuutos vaikuttaa energiapolitiikan ratkaisuihin ja nopeuttaa energiapolitiikassa siirtymistä uusiutuviin, vähäpäästöisiin energialähteisiin. (MMM Tulevaisuusraportti, VN muutostekijäkortit).

Ilmastonmuutoksen seurauksena sään ääri-ilmiöt yleistyvät. Ilmastonmuutoksen myötä esimerkiksi muutokset sateissa aiheuttavat toisaalla lisääntyvää kuivuutta ja toisaalla lisääntyviä tulvia (MMM Tulevaisuusraportti).

Ilmasto lämpenee pohjoisessa nopeammin kuin maailmassa keskimäärin. Luonnon monimuotoisuuden kato on pysäytettävä,

ravinne- ja pienhiukkaspäästöjä sekä kemikaalikuormitusta on vähennettävä ja haitalliset aineet materiaali- ja tuotekiertoista on poistettava (VN muutostekijäkortit 2019)

Siirtyminen kiertotalouteen edellyttää muutoksia koko arvoketjussa aina tuotteen suunnittelusta uusiin liiketoiminta- ja markkinointimalleihin sekä kulutuskäyttäytymiseen. Kiertotalous tarvitsee kehittyäkseen syvää ymmärrystä uusista teknologioista ja kemiasta. (Kestävän kasvun agenda, kiertotalous).

Keskeisin tulevaisuuteen vaikuttava tekijä on ekologisen jälleenrakennuksen kiireellisyys: miten vastaamme ilmastonmuutokseen, luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen, resurssien vaihtelevaan saatavuuteen ja jäteongelmaan. (Sitran selvityksiä 162- Megatrendit 2020)

Merkittäviä investointeja tarvitaan ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen sekä kansallisesti että maailmanlaajuisesti. Ilmastopoliitikassa päästöjen vähentäminen ja hiilinielujen kasvattaminen ovat avainasemassa. (Mahdollisuudet Suomelle, Valtioneuvoston julkaisu 2019:1)

- Satakunta on maakunnista suurin sähköntuottaja. Satakunnan osuus Suomen sähkön tuotannosta on 25,2 % v. 2018 (lähde: Energiategollisuus ry). Sähköä tuotettiin 17030 GWh. Ydinvoiman osuus tuotannosta oli 82,7 % (14089 GWh). Vesi- ja tuulivoiman osuudet olivat 3,1 % ja 3,8 %. Yhteistuotetun kaukolämmön osuus oli vajaat kaksi prosenttia ja erillisen lämpövoiman vajaat neljä prosenttia.
- Satakunnassa tuotetun sähkön hiilidioksidipäästöt ovat suhteessa tuotannon määrään ydinvoiman ansiosta varsin matalat. Uusiutuvan energian osuus tuotannosta on pieni.
- Vuoteen 2007 verrattuna vesi- ja tuulivoiman osuus on kaksinkertaistunut ja ydinvoiman osuuskin on kohonnut kymmenisen prosenttiyksikköä. Erillisen lämpövoiman osuus on sen sijaan laskenut merkittävästi.
- Vuonna 2014 Satakunnan energiantuotannosta 26 % perustui uusiutuviin energialähteisiin. Vuonna 2012 uusiutuvan energian osuus oli 22 %. Vuonna 2014 hiilidioksidivapaata energiantuotannosta oli 63 %.
- Energiantuotannosta 31 % perustui kotimaisiin energialähteisiin eli vesi- ja tuulivoimaan, puupohjaisiin polttoaineisiin, jätepolttoaineisiin ja turpeeseen.
- Suomen ympäristökeskus (SYKE) on laskenut ilmastopäästöjen määrän ja kehityksen kaikille Suomen kunnille vuosille 2005–2017. Päästövähennys Satakunnassa on ollut 25 prosenttia vuosien 2005-2017 välillä.
- Satakunnassa kulutettiin v. 2018 7,1 % Suomessa käytetystä sähköstä (5958 GWh). Osuus on selvästi väestöosuutta, 4 %, korkeampi johtuen vahvasta teollisuudesta. Teollisuuden osuus sähkön kulutuksesta oli 9,7 %, joka on esim. työpaikkojen ja suurelta osin tuotannonkin osuutta suurempi. Selittävä tekijänä on vahvat, runsaasti sähköä käyttävät teollisuudenalat, kuten metsäteollisuus sekä metallien jalostus. Vuoteen 2007 verrattuna Satakunnan osuus maamme sähkön käytöstä on pudonnut 7,5 %:sta 7,1 %:iin. Teollisuudessa vastaava alenema on 0,7 prosenttiyksikköä (10,4 % vs. 9,7 %).

Aluekehittämispäätöksessä tavoitteena on vahvistaa monikeskuksista, verkottuvaa ja toimiviin liikenne- ja viestintäyhteyksiin perustuvaa aluerakennetta siten, että alueiden vahvuudet saadaan täysimääräisesti käyttöön.

Valtakunnallista liikennejärjestelmää kehitetään siten, että parannetaan alueiden saavutettavuutta ja elinvoimaa.

Kehitetään monikeskuksiseen aluerakenteeseen perustuvia kasvuvyöhykkeitä, jotka luovat investointimahdollisuuksia ja edistävät työvoiman liikkuvuutta ja kestävien ja vähähiilisten liikkumis- ja kuljetuspalveluiden kehittymistä.

Edistetään digitaalisia palveluita sekä paikkariippumatonta yritystoimintaa ja työtä tukevien viestintäyhteyksien saatavuutta. Hyödynnetään koordinoitusti alueiden, valtion ja EU:n välineet digitalisaation vauhdittamiseksi.

Kestävää yhdyskuntakehitystä edistetään vastaamaan erilaisten kaupunkien ja alueiden tarpeita. Eryistä huomiota kiinnitetään ilmastonmuutoksen hillintään, kestävään liikkumiseen, elinkeinoelämän toimintaedellytyksiin sekä asumisen tarpeisiin, laadukkaaseen elinympäristöön ja kulttuuriympäristöön.

Vahvistetaan kaupunkien, maaseutujen ja saariston vuorovaikutusta siten, että ne kehittyvät kestävästi ja toisiaan tukevasti. Kestävää monipaikkaista elämistä edistetään hallinnonalojen yhteistyönä.

2.2. Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet

Kytkeytyy erityisesti Satakunnan maakuntaohjelman kehittämisteemoihin saavutettavuus, työllisyys ja vetovoima sekä läpileikkaavaan teemaan digitalisaatio.

Tavoitteena on turvata kilpailukykyisen elinkeinoelämän ja hyvän asumisen edellytykset Satakunnassa. Yhteydet ja logistiikka toimivat hyvin ja palvelut ovat tasavertaisesti saavutettavissa. Tehokas alue- ja yhdyskuntarakenne yhdessä haja-asutusalueiden tarjoamien monipuolisten elinkeino- ja asumismahdollisuuksien kanssa on Satakunnan vahvuus. Maakunnan liikenneverkon tulee vastata logistiikan, elinkeinoelämän, matkailun ja erityisesti maakunnan valtakunnallisestikin merkittävän teollisuuden tarpeita. Pääteiden sekä rautatie-, meri- ja lentoyhteyksien tulee olla elinkeinoelämän kuljetusten kannalta kilpailukykyisiä. Alemman asteinen tieverkko on keskeisessä roolissa biotalouden arvoketjun toimivuuden kannalta.

Maakunnasta tulee eri liikennemuodoilla olla hyvät yhteydet muualle Suomeen ja ulkomaille. Liikenneverkon kehittämiseksi toteutetaan hanketasoista jatkuvaa liikennejärjestelmätyötä Satakunnan liikennejärjestelmäsuunnitelmassa määritettyjen tavoitteiden ja maakuntaohjelman kehittämissuunnitelmien pohjalta. Kattavat ja laadukkaat tietoliikenneyhteydet edistävät osaltaan julkisten palvelujen saatavuutta ja parantavat siten kansalaisten osallistumismahdollisuuksia.

Satakunnan saavutettavuutta, kestävästä yhdyskuntarakennetta ja elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä edistetään kasvukäytävääjattelun avulla. Ylläpidetään kattavia liikenneyhteyksiä ja maakunnan tieverkon kuntoa. Tavoitteena on myös edistää satamien turvallisuutta ja tehokkuutta sekä joukkoliikenteen kehittämistä ja pendelöinnin mahdollisuuksia. Edistetään ja pilotoidaan logistisia ratkaisuja uudistavia kokeilu ympäristöjä ja toimintamalleja, ilmastoystävällisiä liikennemuotoja, uusia digitaalisia liikennepalveluja sekä vaihtoehtoisten polttoaineiden käyttöä.

Tavoitteena on vahvistaa Satakunnan vetovoimaa uusien asukkaiden, työvoiman, opiskelijoiden, paluumuuttajien, työperäisten maahanmuuttajien, yritysten ja matkailijoiden houkuttelemiseksi Satakuntaan. Vetovoimaa lisätään huolehtimalla koulutuksesta, yrityspalveluista, matkailu- ja kulttuuripalveluista, maahanmuuttajien palveluista, maakunnan tunnettuuden ja työvoiman liikkuvuuden edistämisestä sekä arvokkaasta luonto- ja kulttuuriympäristöstä. Tuetaan elinympäristöjen viihtyisyyttä ja vetovoimaisuutta sekä ympäristön parempaa tilaa edistäviä toimia sekä asukashankinnan toimenpiteitä.

Muutostekijöitä tulevaisuudessa

Digitalisaatio avaa uusia mahdollisuuksia paikkariippumattomaan asumiseen, yritystoimintaan ja ihmisten osaamisen vahvistamiseen. Digitaaliset palvelut, ovat saavutettavissa myös maaseudulla, kunhan tietoliikenneyhteydet ovat kunnossa. Uudet teknologiset ratkaisut vähentävät päästöjä ja tukevat kestävämpien elintapojen valintaa. (MMM Tulevaisuus katsaus 2018, VN:n muutostekijäkortit)

Liikenteen fossiilisia polttoaineita voidaan kustannustehokkaimmin korvata kotimaassa tuotetuilla biopolttoaineilla. Kehittyneet biopolttoaineet ovat tärkein fossiilisia polttoaineita korvaava energiamuoto 2020-luvulla. Pidemmällä aikavälillä myös muut uudet käyttövoimat kuten sähkö ja vety tulevat laajempaan käyttöön riippuen muun muassa teknologian kehityksestä. Vähäpäästöisten ja uusiutuvien polttoaineiden ja käyttövoimien laajempi käyttö on kaikissa liikennemuodoissa keskeinen päästövähennysten keino. (VN:n muutostekijäkortit)

Liikenteen markkinat ovat vahvassa uusiutumisvaiheessa. Liikenne palveluna (Mobility as a Service) -toimintamallia pidetään liikennepolitiikassa keskeisenä. Digitalisoitua toimiala ja jakamistalouden mallit tuovat uutta globaalia kilpailua. Haasteena on uusien liikenteen palveluiden käytön lisääminen ja yhdistäminen koko liikennejärjestelmään sekä joukkoliikenteen matkaketjuihin. (LVM Tulevaisuuskatsaus 2018)

Automaattinen liikenne, liikkuminen palveluna ja tavaralogistiikan automatisoituminen ottavat ensiaskeliaan. Niiden luotettava ja turvallinen toiminta on mahdollisia vain nykyistä tarkempien, ajantasaisempien ja laadukkaampien paikkatietojen ja paikannuspalveluiden avulla. (MMM Tulevaisuuskatsaus 2018, VN:n muutostekijäkortit).

Ihmisen työtä ja vastuuta siirtyy yhä autonomisemmalle teknologialle myös liikenteessä. Liikenteen solmukohdat kuten satamat ja terminaalit sekä pääväylät ovat keskeisessä asemassa automaattiliikenteen kehityksen alkuvaiheessa. Liikenteen automaatio edellyttää kattavaa digitaalista infrastruktuuria ja viestintäyhteyksien saatavuutta. Tarvitaan myös investointeja ja satelliittipaikannuksen saatavuutta. (LVM Tulevaisuuskatsaus 2018)

- Matka-aika Helsinkiin (juna), v. 2019 3 h 20 min
- Matka-aika Tampereelle (juna), v. 2019 1 h 30 min
- Matka-aika Turkuun (linja-auto), v. 2019 2 h 10 min
- Matka-aika Vaasaan (linja-auto), v. 2019 2 h 30 min
- Joukkoliikenteen oston tarkoitetun rahoituksen taso, v. 2019 1,2-1,5 milj.€

Aluekehittämispäätöksen linjauksilla on tavoitteena vahvistaa korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän sekä julkisen sektorin poikkihallinnollista yhteistyötä kansallisesti ja alueellisesti ekosysteemien ja keskittymien vahvistamiseksi ja TKI-voimavarojen kokoamiseksi.

Yritysten uudistumista, kasvua ja kansainvälistymistä sekä työvoiman saatavuutta ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia tukevat palvelut muodostavat saumattoman kokonaisuuden. Palveluekosysteemi pohjautuu yhä tiiviimpään yhteistyöhön ja työnjakoon sekä kumppanuuteen myös yksityisten palveluntuottajien kanssa.

Tavoitteena on vahvistaa digitalisaatiota, investointeja aineelliseen ja aineettomaan pääomaan sekä luovan talouden ja luovan osaamisen hyödyntämistä TKI-toiminnassa ja elinkeinojen uudistumisessa ottamalla huomioon alueelliset lähtökohdat.

Hyödynnetään pitkäjänteisen ja kunnianhimoisen energia-, ilmasto- ja ympäristöpolitiikan avaamat kansainväliset liiketoimintamahdollisuudet innovatiivisten ja puhtaiden teknologioiden viennissä.

2.3. Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen

Kytkeytyy erityisesti Satakunnan maakuntaohjelman kehittämisteemoihin: yrittäjyys, teollisuuden uudistuminen, bio- ja kiertotalous, sininen kasvu, energia ja turvallisuus sekä läpileikkaaviin teemoihin: digitalisaatio, kansainvälistyminen, osaamisen vahvistaminen.

Puhtaan elinvoiman toimintalinjalla tavoitellaan Satakunnan elinkeinoelämän menestystä vahvistamalla maakunnan tukijalkoja ja kasvua mahdollistavia aloja; uudistuvaa teollisuutta, energia-alaa ja elintarvikeketjua, bio- ja kiertotaloutta sekä sinistä kasvua. Teollisuuden uusiutumiskyvyn vahvistaminen turvaa Satakunnan elinvoiman perustan. Tavoitteena on, että maakunnan elinkeinorakenne on maan monipuolisimpia ja maakunnan osuus Suomen viennistä kasvaa.

Satakunnan teollisuuden kasvuohjelman tavoitteena on edistää teollisuuden kasvua, kilpailukykyä ja uudistumista sekä turvata teollista toimintaa ja minimoida kasvun hidasteita. Vienti- ja kasvuyrityksille on merkittävää koulutus- ja innovaatioympäristöjen ja kumppanuuksien kehittäminen. Satakunnassa vahvistetaan kehittämistoimijoiden, tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden sekä elinkeinoelämän tutkimus, kehittämis- ja innovaatio toiminnan maakunnallista sekä kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä.

Maakuntaohjelman kehittämisteeman Yrittäjyys tavoitteena on tukea pk-yritysten työelämän laadun ja tuottavuuden kehittämistä, henkilöstön ja yrittäjien osaamisen nostoa sekä kasvu- ja rakennemuutosalojen räätälöidyn koulutuksen kehittämistä Satakunnassa. Lisäksi kehittämislinjausten kautta edistetään uutta liiketoimintaa, yritysten kasvua ja kansainvälistymistä ja digitalisaatiota sekä edistetään kattavien ja laadukkaiden yritysneuvonta- ja tukipalvelujen kehittämistä.

Uusien teknologioiden, digitalisaation ja robotiikan käyttöönoton ja pilotoinnin sekä osaamisen kehittäminen on keskeistä kaikissa Satakunnan maakuntaohjelman strategisissa kehittämisteemoissa. Digitalisaatio on sekä toimintatapojen uudistamista, sisäisten prosessien digitalisointia että palveluiden sähköistämistä. Kokonaisuuteen sisältyy mm. tekoälyn, automaation ja robotiikan osaamisen hyödyntäminen. Satakunnan maakuntaohjelman läpileikkaava sisältöteema osaamisen kehittäminen huomioi myös aineettoman arvонуonnin osaamisen kehittämisen.

Muutostekijöitä tulevaisuudessa

Yritysten globaali toimintaympäristö muuttuu kiihtyvällä tahdilla ja haasteena on yritysten kyvykkyys pysyä mukana globaalissa arvo- ja ansaintaketjujen muutoksessa. Korkean arvonnällisen yrityksillä on oltava vakaa ja houkutteleva toiminta- ja kilpailuympäristö ja riittävästi osaavaa työvoimaa. Teknologian nopea kehittyminen voi aiheuttaa muutoksia,

joita on vaikea ennakoida, mutta jotka voivat hetkessä muuttaa kokonaisten teollisuudenalojen ja yhteiskunnan sektoreiden toiminnan.

Digitalisaatio, robotiikka, tekoäly ja muu teknologiakehitys edelleen muuttavat globaaleja arvo- ja ansaintaketjuja ja Suomen ja Satakunnan tulisi saada oma osansa tästä kehityksestä. Syntyy uudenlaisia arvonluontiketjuja ja uudenlaisia ekosysteemejä. Digitalisaation myötä yhä useampi suomalainen yritys kohtaa jatkossa globaalien kilpailun mahdollisuudet ja haasteet niin liiketoiminnassa kuin osaamisessa ja kyvykkyyksissäänkin. Digitalisaatio voi olla palvelujen tasa-arvoisuutta lisäävä tekijä, sillä palveluiden saavutettavuus ja käytettävyys helpottuvat. Digitaalisten palveluiden osalta tulee huomioida, ettei kaikilla ole riittäviä digitaalisia tai -välineitä, jolloin kohtaavaa palvelua tulee olla saatavan digipalvelun rinnalla. Osana digitaalista kehitystä tapahtuu myös pilvipalvelujen ja innovaatioalustojen nousu. Digitaaliset ratkaisut lisäävät osaltaan myös kansainvälistymistä. (VN muutostekijäkortit)

Tiedon lähes rajaton hyödyntäminen, automaatio, robotiikka ja tekoäly mullistavat maailmaa samalla tavalla kuin teollinen vallankumous, mutta huomattavasti lyhyemmässä ajassa ja teknologisen murroksen vaikutukset yhteiskuntaan ovat moninkertaiset. Vaikutukset kohdistuvat suhteellisesti ajateltuna hyvinkin lyhyessä ajassa kaikille aloille. Myös ekologisen kestäväyyden saavuttamisessa teknologia on avainasemassa. Murros on todellinen, mutta muutoksen vauhti on epävarmaa ja vaihtelee ajoittain ja organisaatioittain. (VN:n muutostekijäkortit)

Hybriditurvallisuus on noussut kansainvälisen ja kansallisen huomion keskiöön. Digitalisaatio, tekoäly, koneautonomia ja esineiden internet haastavat yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja ja kriittistä infrastruktuuria. (PM Tulevaisuusraportti 2018) Nopea teknologinen kehitys sekä lisääntyvä ja tarkentuva paikka- ja luonnonvaratieto, automaatio, robotiikka, tekoäly sekä alusta- ja palvelutaloudet luovat kokonaan uusia liiketoimintamahdollisuuksia biotalouteen; tuotteiden ja palveluiden kehittämiseen sekä aineelliseen ja aineettomaan hyödyntämiseen. Jakamis- ja alustatalouden merkitys uusien lisäarvojen luomisessa kasvaa nopeasti. Palveluliiketoiminnan merkitys kasvaa ja tiedon ja erilaisten sovellutusten merkitys korostuu. (MMM Tulevaisuusraportti 2018)

- Satakunnan avoimuusindeksi (koko teollisuuden vienti suhteessa BKT:hen) on maan korkeimpia: 52 % (koko maa 26 %, v. 2017), joten Satakunnan taloudessa näkyy edelleen tavanomaista vahvemmin maailmantalouden suhdannekehityksen vaihtelut.
- Satakunnan viennin arvo henkeä kohden on maakunnista 4. korkein v. 2018; osuus Suomen viennistä on myös selvästi väestöosuutta korkeampi, 6,9 % (väestöosuus 4 %)(Tulli)
- Satakunnan osuus maan teollisuuden työpaikoista on korkea: 5,7 % (2017). Osuus bruttoarvonlisäyksestä on 5,1 % (2017) ja toimipaikoista 5,9 % (2018).
- Satakunnan teollisuuden rakenne on varsin monipuolinen, mikä antaa suojaa suhdanne-, yritys- ja toimialakohtaisille vaihteluille. Toisaalta symmetrisessä shokissa, kuten koronan aiheuttamassa kriisissä, monipuolisuuden luoma resilienssi vaikutus saattaa olla tavallista heikompi. Teollisuuden toimialarakenne on 19 maakunnasta 5. monipuolisinta (v. 2017). Satakunnassa on ollut tällä vuosikymmenellä (2010–2018) useita nopeaan kasvuun kyenneitä teollisuudenhaaroja, vaikka teollisuuden keskimääräinen kehitys on ollut hyvin vaihtelevaa ja vuosiin 2015–2016 osui poikkeuksellisen vahva laskusuhdanne mm. meriteollisuuden vaikeuksien vuoksi.
- Satakunnan teollisuuden liikevaihto pysyi nimellisesti (ilman inflaatiota) ennallaan vuosina 2010–2018 lähinnä vuosikymmenen puoliväliin osuneiden heikkojen vuosien vuoksi, mutta liikevaihto kääntyi jälleen kasvuun v. 2017 aikana. Kasvua jatkui aina v. 2019 kesään saakka. Vuoden 2019 heinä-syyskuussa teollisuuden liikevaihto ja vienti kääntyivät laskuun. Yli 10 %:n kasvuun kykenivät vuosina 2010–2018 automaatio- ja robotiikkaklusteri Robocoast (97 %), elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus (22 %, osin Robocoastin ansiosta), elintarviketeollisuus (21 %) ja metallituotteiden valmistus (13 %).
- Digitalisaation eräs suurimmista hyödyistä on työn tuottavuuden kasvattaminen. Se on talouskasvun keskeisin moottori. Työn tuottavuus on ajoittain jopa laskenut Satakunnassa, ainakin vuoden 2016 aikana, joten uusia keinoja tarvitaan etenkin, kun väestöennusteen mukaan maakunnan työvoima vähenee jatkossakin. Vuonna 2017 työn tuottavuus kuitenkin koheni jälleen reaalisesti nousukauden myötä.
- Teollisuuden tuottavuus (arvonlisäys työtuntia kohden) on edelleen selvästi palvelualoja ja etenkin alkutuotantoa korkeampi. Digitalisaatio oikein sovellettuna saattaa olla tulevina vuosina selvä tuottavuuden ja siten talouskasvun lähde palvelualoilla sekä alkutuotannossa. Toki myös teollisuudessa työn tuottavuuden nousu perustuu jatkossa ainakin osin digitalisaation tuomiin mahdollisuuksiin, kuten teollisuus 4.0.
- Satakunnan automaatioklusterin liikevaihdon kasvu on ollut huippuluokkaa ja sitä on kertynyt vuosina 2010–2018 yhteensä noin 97 %. Se ylittää siten selvästi toimialojen ja etenkin teollisuuden keskimääräisen kehityksen. Myös henkilöstömäärän nousu on ollut nopeaa, noin 70 % vastaavasti.

Aluekehittämispäätöksessä todetaan, että työllisyysasteen nosto kaikilla alueilla on sekä talouden että yksilöiden kannalta keskeinen tavoite. Tämä edellyttää myös vaikeasti työllistyvien yhä tiiviimpää kiinnittymistä työmarkkinoille, yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien parantamista ja osaamisen täydentämistä.

Osaavan työvoiman saatavuuden turvaamiseksi työvoima- ja yrityspalveluja suunnataan alueiden erityispiirteiden ja –tarpeiden mukaisesti ja alueiden tarpeet huomioidaan osana valtakunnallista eri koulutusasteiden koulutustarjontaa.

Sivistys, osaaminen, luova toiminta ja TKI-toiminta luovat perustaa kansalaisten hyvinvoinnille ja yhteiskunnan kestäväälle kehitykselle. Sivistyspalvelujen alueellinen saatavuus turvataan.

Korkeakouluja kannustetaan kehittämään digitaalisia palveluympäristöjään ja siirrettävissä olevia koulutustarjonnan malleja, joilla voidaan vahvistaa korkeakoulutuksen alueellista saavutettavuutta.

Osaajien houkuttelua ulkomailta lisätään merkittävästi. Huolehditaan eriyistä maahan muuttaneiden kokonaisvaltaisista palveluista ja kiinnittymisestä alueidensa työmarkkinoille.

2.4. Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana

Kytkeytyy erityisesti Satakunnan maakuntaohjelman kehittämisteemoihin työllisyys ja sosiaalinen osallisuus, vetovoima sekä läpileikkaavaan teemaan osaamisen vahvistaminen

Maakuntaohjelman kehittämislinjaukset tavoittelevat mahdollisimman monelle satakuntalaiselle maakunnan kilpailukykyä ja elinvoimaa vahvistavaa tekemistä yhteisössämme, yrittäjinä, opiskelijoina tai työntekijöinä. Tavoitteena on saada kaikki työvoimapotentialiaali käyttöön sekä lisätä kiinnostusta yrittäjyyteen yrittäjyyskasvatuksen sekä kattavien ja laadukkaiden neuvonta- ja tukipalvelujen avulla. Työn murros edellyttää lisäksi mm. työelämävalmiuksien kehittämistä.

Kattavat ja laadukkaat maakunnalliset ja kansalliset yrityspalvelut tukevat yrittäjänä menestymistä yrityksen elinkaaren kaikissa vaiheissa. Yritysten liiketoimintaympäristöjen kehittäminen, osaamisen vahvistaminen ja verkostoituminen myös kansainvälisesti edistävät kasvun mahdollisuuksia. Yrittäjiä kannustetaan työelämän laadun ja tuottavuuden parantamiseen, tuotekehitykseen, verkostoitumiseen ja kansainvälistymiseen ja näiden kautta kasvuun.

Tavoitteena on vahvistaa Satakunnan vetovoimaa uusien asukkaiden, työvoiman, opiskelijoiden, paluumuuttajien, työperäisten maahanmuuttajien, yritysten ja matkailijoiden houkuttelemiseksi Satakuntaan. Vetovoimaa lisätään huolehtimalla koulutuksesta, yrityspalveluista, matkailu- ja kulttuuripalveluista, maahanmuuttajien palveluista, maakunnan tunnettuuden ja työvoiman liikkuvuuden edistämisestä sekä arvokkaasta luonto- ja kulttuuriympäristöstä.

Osaamisen vahvistaminen on yksi Satakunnan maakuntaohjelman läpileikkaavista kehittämissisällöistä. Satakunnassa halutaan vahvistaa kehittämistoimijoiden, tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden sekä elinkeinoelämän ennakointi- ja innovaatiotoiminnan maakunnallista, kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä sekä Satakunnan vahvuuksiin ja voimavaroihin perustuvien osaamiskeskittymien vahvistamista osana maakunnan älykästä erikoistumista.

Muutostekijöitä tulevaisuudessa

Väestömuutokset, globalisaatio, tieteen ja teknologian kehitys sekä työn murros edellyttävät uudenlaista osaamista, yksilöllisiä koulutuspolkuja ja osaamisen jatkuvaa päivittämistä. Pitkän aikavälin tavoitteena on osaamis- ja koulutustason nostaminen, mikä tukee yritysten kasvua ja kansainvälistymistä sekä yhteiskunnan uudistumista ja mahdollisuuksien tasa-arvoa. Osaaminen on paras turva työn, teknologian ja maailman muutoksissa. Kilpailu osaajista, työpaikoista ja investoinneista kiristyy.

Työurat rakentuvat yhä useammin lyhyistä työkaksoista, palkkatyön, koulutuksen ja yrittäjämäisen toiminnan erilaisista yhdistelmistä. Yksinyrittäjyys on kasvussa, sen sijaan työnantajayrittäjien määrä ei näytä kasvamisen merkkejä. Työtä tehdään tulevaisuudessa aikaisempaa

enemmän globaaleilla alustoilla, väliaikaisissa verkostoissa ja ilman perinteistä työntekijä-työnantajasuhdetta. Tulevaisuudessa yhä useamman toimeentulo perustuu projekteihin, rinnakkaisiin työsuhteisiin ja itsensä työllistämiseen.

Automaatio, robotit ja tekoäly, luova tuho sekä jakamis- ja alustatalous muuttavat työvoiman rakennetta, työn sisältöä ja työnantaja-työntekijä-suhdetta. Työllisenä pysyminen vaatii jatkuvaa osaamisen päivittämistä, ammatillista ja alueellista liikkuvuutta. Uraohjaus- ja tukipalvelujen tarve kasvaa merkittävästi. (VN muutostekijäkortit)

- Satakunnassa työttömyysaste aleni v. 2019 aikana 9,4 %:iin vuoden 2018 9,7 %:sta. Työttömyyden aleneminen kuitenkin hidastui ja nuorten työttömyys kääntyi kasvuun. Sen sijaan rakenne- ja pitkäaikaistyöttömyys hellittivät edelleen.
- Työllisyysaste kohosi v. 2019 aikana 72,1 %:iin edellisvuoden 71,3 %:sta. Työllisyysaste oli lähes valtakunnallista tasoa.
- Satakunnan väestön koulutustaso koheni edelleen v. 2019 aikana. Satakunnan selvänä heikkoutena on korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrän niukkuus suhteessa maan keskiarvoon. Erityisen suuri ero on ylemmässä korkeakoulututkinnossa, jossa osuus on lähes puolta pienempi kuin maassa keskimäärin. Tutkijakoulutuksen saaneita on myös hyvin vähän. Lisäksi ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien osuus on maan keskitasoa korkeampi. Sen sijaan toisen asteen tutkinnon suorittaneita on väestössä enemmän kuin valtakunnallisesti.
- Satakunnassa yrittäjien osuus työllisistä on edelleen valtakunnallista tasoa korkeampi. Satakunnan työllisistä 11,1 % on yrittäjiä, kun taas koko maassa keskimäärin vastaava osuus jää 9,9 %:iin (v. 2017). Osa siitä selittyy julkisen sektorin suhteellisella pienuudella verrattuna maan keskiarvoon, mutta yrittäjäyteen liittyvien trendien muutos vaikuttaa maakuntaan todennäköisesti maan keskiarvoa vahvemmin. Yrittäjien osuus laski vähän edellisvuodesta johtuen ehkä talouden nousukaudesta, jolloin työllisyyskin koheni.
- Satakunnassa on aloittanut viime vuosina noin tuhat uutta yritystä vuosittain. Taso on kuitenkin jäänyt alle viime vuosikymmenen vastaavan, mutta yrityskanta on silti kasvanut lopettaneiden yritysten määrä jäätyä alle aloittaneiden. Todennäköisesti myös ns. kevytyrittäjyys laskutusyritysten kautta on yleistynyt.
- Satakunnassa toimii kasvuyrityksiä väestöosuutta vähemmän. Vuosina 2015–2018 maakunnassa oli 286 kasvuyritystä (väh. 10 henkilön yritykset ja kolmen prosentin vuosikasvu). Osuus maan kasvuyrityksistä oli kuitenkin vain 3,3 %, kun maakunnan väestöosuus oli 4,0 %. Kasvuyritysten määrä kohosi kuitenkin edellisvuodesta.

Aluekehittämispäätös painottaa monialaisen yhteistyön edistämistä kehittämällä sitä tukevia rakenteita ja työkaluja eriarvoistumiskehityksen katkaisemiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi alueelliset erityispiirteet ja voimavarat hyödyntäen.

Yhteiskunnallisten muutostekijöiden kuten ilmastonmuutoksen, maahanmuuton, osaajapulan, työn murroksen ja digitalisaation osalta tunnustetaan eriarvoisuutta lisääviä tekijöitä ja huolehditaan alueellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisesta siirtymästä.

Toimivien julkisten palvelujen rinnalla edistetään yritysten, kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden aktiivista mukanaoloa ja kumppanuutta.

Alueellisessa kehittämistyössä uudistetaan työmenetelmiä yhteiskunnan ja työelämän vastaanottavuuden ja eri väestöryhmien ja yhteisöjen osallisuuden vahvistamiseksi kiinnittäen erityistä huomiota alkuperäiskansa saamelaisten, vähemmistöjen, eri sukupuolten ja haavoittuvassa asemassa olevien osallistumismahdollisuuksiin.

Voimistetaan mahdollisimman varhaista puuttumista, syrjäytymisvaarassa olevien aiempaa tukemista sekä kotoutumisen ja hyvien väestösuhteiden edistämistä.

Kehitetään kulttuuripalveluita osana kestävää hyvinvointia ja yhteiskuntaa. Kulttuurin hyvinvointivaikutusten lisäämiseksi vahvistetaan eri hallinnonalojen yhteistyötä.

2.5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Kytkeytyy erityisesti Satakunnan maakuntaohjelman kehittämisteemoihin työllisyys ja sosiaalinen osallisuus sekä hyvinvointi.

Maakuntaohjelman strategisten kehittämislinjausten tavoitteena on ulkopuolisuuden ehkäiseminen ja kaiken työvoimapotentialin käyttöönotto. Satakunnassa on tarjolla vaihtoehtoisia ja yksilöllisiäkin polkuja ammattiin ja työhön. Oppimisympäristöjä ja vaihtoehtoisia tapoja suorittaa ammatillinen tutkinto tai tutkinnon osia kehitetään edelleen. Pyritään löytämään ratkaisuja työvoiman kohtaanto-ongelmien vähentämiseen. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville ja ulkopuolisuuden uhan alla oleville, erityisesti nuorille, kohdennetaan monipuolisia tukitoimia työelämävalmiuksien ja elämänhallintaan liittyvien asioiden varmistamiseksi. Maahanmuuttajille suunnattavat palvelut vaikuttavat merkittävästi ulkomaisen työvoiman saantiin ja juurtumiseen alueelle.

Tavoitteena on kehittää maakunnan asukkaiden hyvinvoinnin edellytyksiä. Arjen palvelujen saatavuuden varmistaminen maakunnan asukkaille edellyttää uusien ratkaisujen löytämistä palvelujen järjestämiseen, esim. eri sektoreita (julkiset organisaatiot, yrittäjät, yhdistykset) yhdistäviä uusia palveluratkaisuja ja niihin liittyviä toimintamalleja. Kolmannen sektorin rooli hyvinvoinnin edistäjänä liittyy asukkaiden osallistumiseen mutta myös erilaisten palvelujen tuottamiseen. Vaikuttamisen mahdollisuuksia ja osallistamisen malleja eri-ikäisten omaan elinpiiriinsä ja palveluihinsa liittyvien ratkaisujen tekemiseen ja suunnitteluun tulee kehittää.

Asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta edistävät myös monipuoliset kulttuuripalvelut sekä liikuntapalvelut. Taiteella, kulttuurilla, liikunnalla sekä luonto- ja kulttuuriympäristöllä on myönteiset vaikutukset ihmisen hyvinvointiin. Julkisten resurssien ja palveluiden kohdentamiseksi etsitään uusia palvelukonsepteja ja innovaatioita ikäihmisten kotona selviytymisen tukemiseen sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämisen tarpeisiin.

Maakuntaohjelman kehittämisteemassa Vetovoima tavoitteena on vahvistaa Satakunnan vetovoimaa uusien asukkaiden, työvoiman, opiskelijoiden, paluumuuttajien, työperäisten maahanmuuttajien, yritysten ja matkailijoiden houkuttelemiseksi Satakuntaan. Vetovoimaa lisätään huolehtimalla koulutuksesta, yrityspalveluista, matkailu- ja kulttuuripalveluista, maahanmuuttajien palveluista, maakunnan tunnettuuden ja työvoiman liikkuvuuden edistämisestä sekä arvokkaasta luonto- ja kulttuuriympäristöstä.

Muutostekijöitä tulevaisuudessa

Muuttoliike, asukkaiden väheneminen ja ikääntyminen vaikuttavat Satakunnan palvelutarpeeseen ja rakenteeseen. Ikääntyminen vaikuttaa myös työvoiman saatavuuden heikkenemiseen sekä työperäisen maahanmuuton tarpeen kasvuun. Maakunnan palvelurakennetta on kyettävä uudistamaan ennakoiden väestörakenteen kehitys ja talous.

Ikääntyminen luo tarpeita myös osaamisen jatkuvaan kehittämiseen, työn tuottavuuden lisäämiseen sekä koulutuksen aloituspaikkojen määrän tarkasteluun.

Osallistumiselle ja vuorovaikutukselle on luotava uusia malleja, jotka perustuvat avoimuuteen, vertaisuuteen ja asiakkuuteen sekä yksilöiden ja yhteisöjen oman tekemisen vahvistamiseen. Kiihtyvä teknologinen murros sekä osaamisen ja työn murrokset muovaavat yhteiskuntaa ja sisältävät eriarvoistumisen riskin. Osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus luovat hyvinvointia, avoimuutta ja turvallisuutta. (VN muutostekijäkortit)

Käyttäjälähtöinen toimintatapa sekä osallisuuden vahvistaminen aiheuttavat vahvan murroksen organisaatioiden toimintakulttuureissa. Tämä edellyttää mm. palvelujen systemaattista, asiakaslähtöistä kehittämistä, palvelumuotoilua, tieteellistä tutkimusta sekä jatkuvan oppimisen tukea ja osaamisen varmistamista. Eriarvoistumisen ja syrjäytymisen torjumiseksi tarvitaan monialaisia asiakaslähtöisiä palveluja, jotka vaativat kehittämistä.

Ihmisen hyvinvointiin kuuluvat kokemukset osallisuudesta, merkityksellisyydestä ja ryhmään kuulumisesta. Monet etsivät entistä aktiivisemmin mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Tähän antavat mahdollisuuksia mm. monet sähköiset palvelut. Ihmisten yhdenvertaista osallistumista tukevat myös digitaaliset yhteisöt, kolmannen ja neljännen sektorin toiminta sekä hyvin toteutuva lähidemokratia. Erityistä huomiota pitää kiinnittää nuoriin, perheisiin, osatyökykyisiin, työttömiin, ikääntyviin ja asuinpaikkaa muuttaneisiin. (STM Tulevaisuuskuva 2018, VN:n muutostekijäkortit).

Kaupungistuminen on globaali megatrendi ja vaikuttaa myös Suomessa. Kaupungistumisesta huolimatta, työn tekemisen tapojen muutosten myötä myös monipaikkainen asuminen ja työnteko lisääntyvät. Kehitystä lisää digitaalisuuden mahdollistama työn, opiskelun ja harrastusten paikkasidonnaisuuden väheneminen. (VN:n muutostekijäkortit)

- Väkiluvun kehitys Satakunnassa on ollut pitkällä aikavälillä laskeva. Satakunnan asukasluku pieneni vuoden 2019 aikana 1872 hengellä 216 752:een (-0,8 %). Vähennys on suurin pitkiin aikoihin. Suurin syy väkiluvun kehitykseen on ollut ennätysheikon ja negatiivisen nettosyntyvyyden ohella kuntien välisen muuttoliikkeen tappio. Seutukuntien väliset erot väestön kehityksessä ovat suuret.
- Kuntien välisen muuttoliikkeen tappio oli Satakunnassa v. 2018 tietojen mukaan -0,5 %. Vuoden 2019 ennakkotietojen mukaan maan sisäinen muuttotase oli suhteellisesti saman verran pakkasella. Absoluuttinen muuttotappio pieneni hieman.
- Satakunnan etuina on heikkenevästä väestökehityksestä huolimatta väestön tiheys, joka periaatteessa tutkimusten mukaan lisää työn tuottavuutta ja siten talouskasvua mm. tiheämpien verkostojen kautta. Satakunnan väestötiheys on 27,7 as./km² (koko Suomi 18,2, v. 2019). Väestön laskeva määrä tarkoittaa sitä, että talouskasvun tulee jatkossa perustua entistä vahvemmin tuottavuuden kasvulle, eli uusia innovaatioita ja esim. digitalisaatiota tulee hyödyntää vahvasti. Samalla syrjäytymiseen on entistä vähemmän varaa ja väestön osallistumisasteen tulee olla hyvin korkea. Toisaalta pienten vientiin perustuvien talouksien, kuten Suomen ja samalla Satakunnankin, kehitys on perustunut pitkällä aikavälillä tuottavuuteen ja suureen tuotoksen arvoon henkeä kohden, ei niinkään väestömäärään.
- Satakuntalaisuus on vahva osa Suomea, sillä maassamme asuu 241 540 Satakunnassa syntyneitä henkilöä (v. 2019), eli selvästi enemmän kuin maakunnassa on tällä hetkellä asukkaita. Lisäksi tulomuutto on luonut uusia satakuntalaisia, eli maassamme asuu nykyisiä ja entisiä satakuntalaisia yht. 343 095 henkeä.
- Satakunnassa asuu syntyperäisiä satakuntalaisia 115 197 henkeä (53,1 % väkiluvusta) v. 2019. Muualla syntyneitä satakuntalaisia on siten 101 555 henkeä (46,9 % väkiluvusta). Muualla Suomessa Satakunnan ulkopuolella asuu 126 343 maakunnassa syntyneitä, eli 52,3 % aikanaan alueella syntyneistä asuu nyt muualla. Vastaava osuus vaihtelee muualla Kymenlaakson 46,2 %:n ja Pohjois-Karjalan 62,0 %:n välillä.

- Satakunta on kuitenkin suhteellisen hyvin kyennyt pitämään alueella syntyneen väkensä maakunnassa, sillä muualle muuttaneiden osuus alueella syntyneistä on kuudenneksi matalin maamme 19 maakunnasta. Väestökehityksen ongelma piilee siten osin suhteellisen heikossa syntyvytydessä ja tulomuutossa, sillä mm. alueella syntyneiden osuus väestöstä on seitsemänneksi korkein, mikä viittaa suhteellisen heikkoon tulomuuttoon.
- Satakunnan ikärakenne on maan keskiarvoa iäkkäämpi, sillä yli 65-vuotiaiden osuus on 4,9 %-yksikköä valtakunnan keskitasoa korkeampi (v. 2019). Satakunnassa on maan viidenneksi korkein yli 65-v. osuus (27,2 %). Vastaavasti työikäisten ja erityisesti alle 15-vuotiaiden osuudet ovat matalampia kuin valtakunnallisesti.
- Pitkällä aikavälillä, vuosina 2020–2040 (ennuste v. 2015), Satakunnan väkiluvun lasku jatkuu, mutta loivenee 2030-luvulla. Satakunnassa vieraskielisten osuus on selvästi maan keskiarvoa alempi (3,7 % ja koko maa 7,5 %). Maahanmuutto Satakuntaan on keskimäärin kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana, joskin vuosittaiset vaihtelut ovat olleet suuria.
- Satakuntalaisten keski-ikä on 46,0 vuotta (koko Suomi 43,2, v. 2019). Väestöllinen huoltosuhde on 71,5, kun koko Suomessa se on 61,4, mikä johtuu pääosin vanhusväestön suhteellisen suuresta ja lasten sekä nuorten vähäisestä osuudesta.
- Satakunnan väestöstä asuu kaupungeissa 61,8 %, kun maan keskiarvo on 70,3 % (v. 2018). Maaseudulla asuu 37,2 % väestöstä (koko maa 28,4 %). Erityisen suuri ero on sisemmällä kaupunkialueella asuvissa, joita on satakuntalaisista 21,9 %, kun maassa keskimäärin osuus kohoaa 32,8 %:iin. Ulommassa kaupunkialueessa vastaava osuus 24 % (Satakunta) ja 26,5 % (koko maa). Kaupunkien kehysalueella asuvien osuus on Satakunnassa hieman maan keskiarvoa korkeampi (15,8 % vs. koko maan 11,1 %). Maaseudun paikalliskeskuksissa asuvien osuus Satakunnassa lähes sama kuin maassa keskimäärin (6,5 % ja 5,7 %). Kaupungin läheisellä maaseudulla asuvien osuus on Satakunnassa 9,6 %, kun koko maassa osuus jää 7,0 %:iin. Ydinmaaseudulla asuvien osuudessa Satakunta nousee selvästi maan keskitason yläpuolelle (17,4 % vs. 10,6 %). Sen sijaan harvaan asutulla maaseudulla asuvien osuus jää Satakunnassa (3,6 %) alle maan keskiarvon (5,0 %).
- Satakunnan väestön käytettävissä olevien tulojen jakauma eli taloudellisen hyvinvoinnin jakautuminen on hieman maan keskiarvoa tasaisempi, sillä sitä kuvaava Ginikerroin on Satakunnassa matalampi (v. 2018 Satakunta 25,0, koko maa 28,1; vaihteluväli 0–100). Vuoteen 2017 verrattuna tuloerot kasvoivat hyvin vähän Satakunnassa ja koko maassa keskimäärin. Seutukunnittain tarkasteltuna Rauman seutukunnassa ginikerroin on 25,1, Porin seutukunnassa 24,8 ja Pohjois-Satakunnassa 24,8. Siten seutukuntien väliset erot ovat varsin vähäiset.
- Perustoimeentulotukea myönnetään Satakunnassa maan keskiarvoa vähemmän, 83 euroa asukasta kohti, kun maan keskiarvo on 134 euroa (reaalihinnoin v. 2018).

3. Yhteenveto

Valtakunnallisten aluekehittämisen painopisteiden ja tavoitteiden 2020-2023 tarkastelu osoittaa, että Satakunnan nykyisillä aluekehittämisen strategisilla linjauksilla on vahva kytkentä valtakunnallisiin aluekehittämisen tavoitteisiin.

Satakunnan maakuntaohjelman kehittämislinjauksilla pyritään varautumaan tulevaisuuden muutosilmiöihin ja niiden vaikutuksiin. Ilmiöiden tarkastelun tavoitteena on ennakoida tulevaisuuden muutuskulkua aluekehittämisen strategisen päätöksenteon tueksi.

Koronapandemia osoittaa kuinka ennakoimattomat tilanteet voivat nopeastikin muuttaa aluekehittämisen toimintaympäristöä maakunnallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Muutoksen hallinta edellyttää jatkuvaa tilanteen seuraamista sekä strategioiden pitämistä ajan tasalla. Tulevaisuuden haasteet ovat moniulotteisia ja strategiatyö edellyttää laajaa tietopohjaa. Maakunnalliseen tiedontarpeeseen pyritäänkin vastaamaan tulevaisuuden kehityskulkuja hahmottavalla ennakointityöllä ja aluekehityksen ajankohtaisilla tilannekatsauksilla.

Aluekehittämisrahoituksen valmius vastata nopeisiin muutoksiin on osoittautunut uudenaikaisessa tilanteessa joustavaksi ja reagointikykyiseksi. Sekä kansallisen että EU-rahoituksen osalta on kyetty nopeasti suuntaamaan rahoitusinstrumenttien mahdollisuuksia ajankohtaisen koronapandemian hillintään ja siitä toipumiseen.

Lähteet:

Satakuntaliitto (2017): Satakunnan Maakuntaohjelma 2018-2021.

<http://www.satakuntaliitto.fi/maakuntaohjelma>

Satakuntaliitto (2018): Satakunnan maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelma 2019-2020.

<http://www.satakuntaliitto.fi/maakuntaohjelman-toimeenpanosuunnitelma-2019-2020>

Valtioneuvosto (2018): Mahdollisuudet Suomelle, Valtioneuvoston julkaisu 2019:1

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161329/01_19_Mahdollisuudet_Suomelle_VALTION.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Valtioneuvoston kanslia (2018 & 2019): Muutostekijäkortit

<https://vnk.fi/tulevaisuustyö/muutostekijakortit>

Valtioneuvoston kanslia (2018): Ministeriöiden tulevaisuuskatsaukset

<https://vnk.fi/tulevaisuuskatsaukset>

Valtakunnalliset alueiden kehittämisen painopisteet 2020-2023 (aluekehittämispäätös)

<https://tem.fi/aluekehittamispaatos>